

Imaginácia

Rudolf Steiner

Je celkom nemožné, aby niekto urobil pokrok v prenikaní do vyšších svetov bez toho, aby prešiel stupňami *imaginatívneho* poznania. Tým ale nechceme povedať, že by sa človek pri tomto školení musel na určitú dobu bezpodmienečne zastaviť na tomto stupni imaginácie, takže by pre neho tvoril niečo ako školskú triedu, ktorú je potrebné odsedieť si. V niektorých prípadoch to môže byť nevyhnutné, ale vždy to tak nemusí byť. Závisí to celkom od toho, čo prežil žiak dovtedy, kým nastúpil duchovnú cestu. V ďalšom priebehu týchto úvah ukážeme, že v tomto smere je dôležité u žiaka jeho duchovné okolie a že na vzťahu k duchovnému okoliu sa zakladajú dokonca celkom rôzne metódy „cesty poznania“.

Ak nastupuje niekto na cestu duchovného školenia, môže byť pre neho mimoriadne dôležité poznať nasledujúcu skutočnosť. Neprichádza to do úvahy len ako zaujímavá teória, ale ako niečo, z čoho človek môže vyvodiť najrôznejšie praktické hľadiská, ak chce na „ceste k vyššiemu poznaniu“ skutočne obstáť. Od tých, ktorí sa usilujú o vyšší vývoj, často počuť: chcel by som sa duchovne zdokonaľiť, chcel by som v sebe vyvinúť „vyššieho človeka“, ale po javoch „astrálneho sveta“ netúžim. Je to pochopiteľné, keď uvážime, aké popisy tohoto „astrálneho sveta“ môžeme nájsť v knihách, ktoré pojednávajú o týchto veciach. Hovorí sa tam o zjaveniach a bytostiach, prinášajúcich človeku všetky možné nebezpečenstvá. Rozpráva sa, že pod vplyvom týchto bytostí by mohol človek až príliš ľahko utrpieť na svojom morálnom zmysle a intelektuálnom zdraví. Čitateľovi sa vykresľuje, že na tomto poli je deliaca stena medzi „dobrou a zlou cestou“ len taká tenká ako pavučinka, a pád do bezodných priepastí, zrútenie do úplnej zvrhlosti hrozí každú chvíľu. - Je určite nemožné takýmto tvrdeniam jednoducho odporovať. A predsa toto stanovisko, ktoré sa zaujíma v mnohých prípadoch k nastúpeniu cesty poznania, nie je nijako správne. Jediné možné hľadisko je azda iba to, ktoré hovorí: nebezpečenstvo nesmie nikoho odradiť od cesty za vyšším poznaním, ale v každom prípade musí byť prísne postarané o to, aby žiak mohol v týchto nebezpečenstvách obstáť. To, pravda, povedie v niektorých prípadoch k tomu, že človek, ktorý prosí učiteľa o pokyny pre školenie, dostane najskôr radu, aby s týmto vlastným školením ešte *počkal* a prešiel najskôr istými skúsenosťami obyčajného života, alebo aby sa naučil veci, ktoré sa treba naučiť vo fyzickom svete. Potom bude úlohou učiteľa dať tomuto hľadajúcemu človeku správny návod, ako sa takéto veci učiť a ako zhromažďovať skúsenosti. Najčastejšie sa žiak stretáva s tým, že učiteľ bude takto postupovať. Ak bude žiak dostatočne pozorný k tomu, čo sa príhoda po tom, čo sa dostal do kontaktu s duchovným učiteľom, bude si môcť povšimnúť najrôznejšie veci. Zbadá, že akoby „náhodou“ má teraz zážitky a môže pozorovať veci, pôsobeniu ktorých by určite nebol vystavený bez spojenia s učiteľom. Pokiaľ to žiaci často nepozorujú a stávajú sa netrpezlivými, je to práve len tým, že svojim zážitkom nevenujú potrebnú pozornosť. Nikto by sa ani nemal domnievať, že pôsobenie učiteľa na žiaka sa bude odohrávať prostredníctvom zreteľne vnímateľných „kúzelnických kúskov“. Toto pôsobenie je skôr intímnu záležitosťou a kto chce vybádať jeho povahu a podstatu bez toho, aby už sám dosiahol určitý stupeň školenia, ten dôjde určite k chybným záverom. Žiak je celkom iste sám k sebe nekorektný, keď sa stáva netrpezlivým preto, že mu bola uložená „čakacia doba“. Pokiaľ ide o rýchlosť jeho cesty, nie je tým vôbec zdržiavaný. Práve naopak, jeho postup by spomalilo, keby so školením, často netrpezlivo očakávaným, začal príliš skoro.

Ak žiak nechá správne na seba pôsobiť „dobu čakania“ alebo iné rady a pokyny svojho učiteľa, pripravuje sa skutočne na to, aby čelil istým prichádzajúcim skúškam a nebezpečenstvám, až sa dostatne k stupňu imaginácie, ktorý je pre neho nevyhnutný. - Nevyhnutný je tento stupeň preto, že každý, kto hľadá spojenie s vyšším svetom bez toho, aby týmto stupňom prešiel, môže tak urobiť len nevedome, a je preto odsúdený k tápaniu v tme. Človek môže bez imaginácie získať nejasný pocit o tomto vyššom svete, môže sa bez nej určite dostať k pocitu, že je zjednotený so „svojím Bohom“ alebo so „svojím vyšším ja“, ale ku skutočnému poznaniu s plným vedomím vo svetlej, čírej jasnosti sa takto dostať nemôže. Preto je aj všetko rozprávanie o tom, že zaoberať sa „nižšími svetmi“ (astrálnym a mentálnym) nie je potrebné, že ide len o to, aby človek „v sebe prebudil Boha“, nie je nič iné ako ilúzia. - Kto sa s tým uspokojí, tomu nie je

potrebné hovoriť do jeho úsilia, a zasvätenec mu doň ani hovoriť nebude. Ale pravá tajná veda nemá s takým úsilím vôbec nič spoločné. Nikoho nebude priamo vyzývať k tomu, aby sa stal žiakom. Kto však školenie *hl'adá*, v ňom nechce iba prebúdzat' temný pocit o jeho „podobnosti s Bohom“, ale snaží sa otvoriť mu duchovné oči pre to, čo vo vyšších svetoch skutočne je.

Zaiste, božská podstata je obsiahnutá v každom človeku. Ale rovnako je to predsa pri každej bytosti. V kameni, rastline a aj vo zvierati je božská podstata tiež obsiahnutá a pôsobí v nich. Nemôže však ísť o to, aby žiak niečo také len tak všeobecne cítil a vedel, ale o to, aby skutočne vstúpil do spojenia s *prejavmi* tejto „božskej podstaty“. Ako nevie nič o fyzickom svete ten, kto nedokáže nič iné, len neustále hovoriť: tento svet obsahuje v sebe zahalenú „božskú podstatu“; tak ani nevie nič o vyšších svetoch ten, kto hľadá „božskú duchovnú ríšu“ len v hmlistej, neurčitej všeobecnosti. Vždy človek musí otvoriť svoje oči a *vidieť* konkrétne prejavy božstva vo veciach fyzického sveta, v kameni, v rastline, nie len stále snívať o tom, že to sú predsa všetko len Javy“ a pravá podoba Božia je „ukrytá“ za nimi. Vôbec nie; Boh sa prejavuje vo svojich stvoreniach a kto chce poznať Boha, musí sa učiť poznávať podstatu týchto stvorení. Preto ak chceme poznávať, čo je „božské“, potom je tiež skutočne potrebné učiť sa vidieť to, čo sa deje a čo žije vo vyšších svetoch. Vedomie, že vo mne žije „božský človek“, môže tvoriť nanajvýš začiatok. Ale tento začiatok, ak ho prežívame správne, sa stane popudom k skutočnému vzostupu do vyšších svetov. Ten je však možný len vtedy, keď človek preň vyvinie v sebe duchovné „zmysly“. Všetko ostatné v obyčajnom živote sa stavia len na toto stanovisko: chcem zostať taký aký som a dosiahnuť len to, čo takto môžem dosiahnuť. Stanovisko tajnej vedy však je: stať sa iným človekom, aby bolo možné vidieť a prežívať aj niečo iné než obyčajne.

A *na* to je práve nevyhnutné prejsť *imaginatívnym* poznaním. Povedali sme už, že tento stupeň imaginácie netreba chápať ako nejakú školskú triedu, ktorú je najskôr potrebné si „odsediť“. Musíme tomu rozumieť tak, že predovšetkým v našom prítomnom živote, v tomto období sú tu osobnosti, ktoré si prinášajú so sebou také predpoklady, že učiteľ môže u nich súčasne alebo aspoň *temer* súčasne vyvolať s imaginatívnym poznaním tiež poznanie inšpiratívne a intuitívne. Ale nesmieme to chápať tak, že by sa mohol vyskytnúť niekto, kto by nemusel prejsť imagináciou.

Pokiaľ ide o nebezpečenstvo v imaginatívnom poznaní, poukázal som na jeho príčinu už v knihe „Poznávanie vyšších svetov“. Toto nebezpečenstvo spočíva v tom, že človek pri vstupe do tohto sveta stráca v určitom zmysle pôdu pod nohami. V čom mal vo fyzickom svete pevnú oporu, to sa mu najskôr zdanlivo úplne stráca. Keď človek niečo vníma v tomto fyzickom svete, pýta sa: Odkiaľ pochádza tento vnem? Väčšinou to robí podvedome. Ale práve „podvedome“ je presvedčený, že príčinami vnemov sú predmety „vonku v priestore“. Farby, tóny, vône majú pôvod v týchto predmetoch. Nevidí voľne sa vznášajúce farby, nepočuje tóny bez toho, aby si mohol uvedomiť, na ktorých predmetoch farby ako vlastnosti „ľpejú“, alebo z ktorých predmetov pochádzajú tóny. Toto vedomie, že sú ich príčinami predmety a bytosti, dáva fyzickým vnemom a tým aj človeku samému pevnosť a bezpečnú oporu. Ak má niekto vnemy bez vonkajšej príčiny, potom sa hovorí o nenormálnych, chorobných stavoch. Takéto vnemy bez príčiny sa označujú ako ilúzie, halucinácie, vízie.

Keby sme uvažovali celkom povrchno, dalo by sa povedať, že celý imaginatívny svet sa skladá z takýchto halucinácií, vízií a ilúzií. V kapitole „Kontrola myšlienok a citov“ knihy „Poznávanie vyšších svetov“ sme ukázali, ako sa tajným školením takéto vízie atď. umelo vytvárajú. Zameraním vedomia na semienko alebo odumierajúcu rastlinu sa vytvárajú pred dušou určité útvary, ktoré nie sú spočiatku ničím iným ako halucináciami. „Útvar pripomínajúci plameň“, o ktorom tam bolo povedané, že môže v duši vystúpiť pozorovaním rastliny alebo niečoho podobného a ktorý sa po nejakom čase od rastliny úplne odlúči, je možné stotožniť s halucináciami, pokiaľ sa to pozoruje povrchno. A tak to pokračuje v tajnom školení ešte ďalej, keď vstúpime do sveta imaginácie. Na čo bol človek navyknutý, že to vychádza z vecí „vonku v priestore“, alebo že to na nich „ľpie“, ako vlastnosť, farby, tóny, pachy atď., to všetko vyplňa teraz priestor ako niečo voľne sa vznášajúce. Vnemy sa odpútavajú od všetkých vonkajších vecí a vznášajú sa voľne v priestore, alebo v ňom poletujú. A pritom človek predsa celkom presne vie, že tieto vnemy neboli vytvorené vecami, ktoré má pred sebou, ale že ich zapríčinil „on sám“. V dôsledku toho si musí myslieť, že „stratil pôdu pod nohami“. V obyčajnom živote, vo fyzickom svete, sa človek musí chrániť práve pred tým, aby nemal predstavy, ktoré pochádzajú z vecí, ktoré akosi nemajú „pevný základ“. Ale pre vyvolanie imaginatívneho poznania záleží práve na tom, aby žiak mal najskôr farby, tóny, pachy atď., ktoré sa „vznášajú voľne v priestore“ úplne odpútané od všetkých vecí.

Ďalší stupeň imaginatívneho poznania musí teraz spočívať v tom, aby sa našiel „nový pevný základ“ pre tieto osirotené predstavy. To sa práve musí stať v onom inom svete, ktorý sa má teraz zjaviť. Týchto predstáv sa zmocnia nové bytosti a veci. Vo fyzickom svete „ľpie“ napr. modrá farba na kvete nevädze. Ale ani vo svete imaginatívnom sa nesmie táto farba len tak „voľne vznášať“. Dalo by sa povedať, že *prúdi* k niektorej bytosti, a zatiaľčo predtým sa ešte javila ako osirotená, stáva sa teraz výrazom tejto bytosti.

Takouto farbou sa prihovára k pozorovateľovi niečo, čo môže vnímať len v imaginatívnom svete. Tak sa zhromažďujú „voľne sa vznášajúce“ predstavy okolo určitých stredov. A pozorovateľ vidí, že ich prostredníctvom sa k nám prihovárajú bytosti. A ako vo fyzickom svete to sú hmotné veci a bytosti, na ktorých „ľpejú“ farby, pachy a tóny atď., alebo z ktorých pochádzajú, tak sa ich prostredníctvom teraz vyslovujú „duchovné bytosti“. Tieto „duchovné bytosti“ sú v skutočnosti stále okolo nás; neustále človeka obletujú. Ale nemôžu sa mu zjaviť, ak im nedáva príležitosť. A takúto príležitosť dáva len tým, že v sebe vyvolá schopnosť nechať vznikáť pred svojou dušou tóny, farby atď. aj vtedy, keď tieto nie sú podmienené žiadnym fyzickým predmetom.

„Skutočnosti a duchovné bytosti“ sú celkom iné ako veci fyzického sveta. Nie je také ľahké nájsť v obyčajnej reči výraz, ktorý by túto odlišnosť aspoň približne charakterizoval. Snáď sa tomu najviac priblížime, keď povieme: v imaginatívnom svete sa privráva človeku všetko tak, ako by to bolo bezprostredne inteligentné, kdežto vo svete fyzickom sa môže aj inteligencia prejavovať len okľukou, prostredníctvom fyzickej telesnosti. Z toho práve pochádza pohyblivosť a voľnosť imaginatívneho sveta, že tu chýba medzičlánok vonkajších vecí, že duch sa vyžíva úplne bezprostredne vo voľne sa vznášajúcich tónoch, farbách atď.

Isté nebezpečenstvo, hroziace človeku z tohoto sveta, má príčinu v tom, že síce vníma prejavy „duchovných bytostí“ ale nie tieto bytosti samé. To trvá totiž tak dlho, dokiaľ zostáva len vo svete imaginatívnom a nevystupuje k svetu ešte vyššiemu. Až inšpirácia a intuícia ho pozvoľna privedú k samotným týmto bytostiam. - Keby však chcel učiteľ tajnej vedy inšpiráciu a intuíciu prebudiť predčasne, bez toho, aby žiaka riadne uviedol do imaginatívnej oblasti, potom by sa vyšší svet prejavoval len tieňovito a abstraktne. Stratilo by sa celé to nádherné množstvo obrazov, v ktorých sa musí zjavovať vyšší svet, ak sa má skutočne do neho vstúpiť. - V tejto skutočnosti spočíva príčina, prečo žiak potrebuje „vodcu“ alebo „gurua“, ako sa v tajnej vede tento vodca nazýva.

Pre žiaka je totiž imaginatívny svet spočiatku skutočne iba „svetom obrazov“, o ktorom v mnohých prípadoch nevie, čo vyjadruje. Ale učiteľ tajnej vedy vie, k akým veciam a bytostiam sa tieto obrazy vzťahujú vo svete ešte vyššom. Ak má k nemu žiak dôveru, potom vie, že sa mu neskôr vyjavia súvislosti, ktoré zatiaľ ešte nevidí. Vo fyzickom svete boli takými vodcami samotné predmety v priestore. Žiak bol schopný overovať si správnosť svojich predstáv. Hmotná skutočnosť je „skalou“, na ktorej musia stroskotať všetky halucinácie a ilúzie. Keď vstúpime do sveta imaginatívneho, zmizne táto skala v priepasti. A preto musí nastúpiť „vodca“ ako iná takáto „skala“. Čo je schopný žiakovi poskytnúť, na tom musí žiak pocítiť skutočnosť tohoto nového sveta. Na základe toho môžeme posúdiť, aká veľká musí byť dôvera k vodcovi v každom tajnom školení skutočne hodnom tohto mena. Ak nemôžeme už takému vodcovi veriť, je to v tomto svete tak, akoby sa vo fyzickom svete človeku náhle zobralo všetko, na čom staval svoju vieru v pravdivosť svojich vnemov.

Okrem tejto skutočnosti je tu ešte niečo, čím by sa Človek mohol dostať do zmätku, keby sa chcel vydať bez vedenia do imaginatívneho sveta. Žiak totiž poznáva zo všetkých duchovných bytostí v prvom rade *sám seba*. Vo fyzickom živote má človek city, žiadosti, priania, vášne, predstavy atď. To všetko síce podnecujú veci a bytosti vonkajšieho sveta, ale človek vie celkom zreteľne, že to tvorí jeho vnútorný svet, a rozlišuje to ako niečo, čo sa deje v jeho duši, od predmetov vonkajšieho sveta. Akonáhle je však prebudený imaginatívny zmysel, toto jednoduché rozlišovanie nefunguje. Jeho city, predstavy, vášne atď. z neho doslova vystúpia, nadobúdajú podobu, farbu a tón. Človek teraz stojí pred nimi, ako by stál vo fyzickom svete pred celkom cudzími vecami a bytosťami. A že tento zmätok môže byť dokonalý, môžeme pochopiť, keď si pripomenieme pri pomyslení na to, čo bolo povedané v kapitole „O niektorých účinkoch zasvätenia“ v knihe „Poznávanie vyšších svetov“. Tam sa nepopisovalo nič iné než práve spôsob, akým imaginatívny svet vystupuje pred pozorovateľa. Objavuje sa v ňom totiž všetko opačne, ako v zrkadle. Čo z človeka prúdi von, javí sa tak, akoby to chcelo zvonku prichádzať k nemu. Želanie, ktoré uchováva, mení sa na postavu, napríklad na podobu fantasticky vyzerajúceho zvierat'a, alebo aj 11a bytosť podobnú človeku. Taká bytosť akoby na neho dobiedzala, útočila naňho alebo ho nabádala to či ono vykonať.

Tak sa môže stať, že si človek pripadá ako obklopený a obletovaný úplne fantastickým svetom, často pôvabným a zvodným, často tiež desivým. Tento svet však v skutočnosti nepredstavuje nič iné než jeho vlastné myšlienky, prania a vášne premenené na obrazy. - Ten, kto by sa domnieval, že rozlíšenie vlastnej bytosti premenenej na obrazy od skutočného duchovného sveta je niečím ľahkým, oddával by sa veľkému omylu. Zo začiatku je pre žiaka takéto rozlišovanie priam nemožné. Lebo úplne rovnaký obraz môže pochádzať práve tak od duchovnej bytosti, prihovárajúcej sa človeku, ako aj z niečoho vo vnútri duše. A ak človek unáhli niečo práve tu, vystavuje sa nebezpečenstvu, že obe tieto veci sa nikdy nenaučí poriadne od seba oddeľovať. Je pritom potrebná najvyššia opatrnosť. - Iba ešte väčší zmätok nastáva tým, že vlastné prania a žiadosti duše sa zaodievajú do obrazov nesúcich presne opačný charakter než to, čím v skutočnosti sú. Dajme tomu, že sa týmto spôsobom zaodeje do obrazu napríklad *márnivosť*. Môže vystúpiť ako pôvabná postava, sľubujúca najúžasnejšie veci, keď človek vykoná jej doporučenia. Tieto jej doporučenia zdanlivo dávajú nádej na niečo dobré, o čo je hodné sa usilovať; ak ich však človek poslúchne, upadne do morálnej alebo inej skazy. Naopak dobrá vlastnosť duše sa môže haliť do šiat nesympatických. Len skutočný znalec tu môže rozlišovať, a len osobnosť, ktorú nemožno vôbec zvyklat' z nasmerovania k správne mu cieľu, môže si byť istá pri zvodných kúskoch vlastných duševných obrazov. - So zreteľom na to všetko si môžeme uvedomiť, aké je nevyhnutné vedenie učiteľa, ktorý s istotou upozorňuje žiaka, čo je na tomto poli prelud a čo je pravda. Nie je však potrebné domnievať sa, že učiteľ musí stále stáť pri žiakovi. Priestorové spojenie s učiteľom nie je to, na čom pti tajnom školení vždy záleží. Sú pravda chvíle, kedy je takéto priestorové spojenie žiadúce, a sú aj také, kedy je celkom nevyhnutné. Ale inak si učiteľ nájde také prostriedky, aby zostal so žiakom v spojení aj pri priestorovej vzdialenosti.

GA 12